

## Вплив віку та вікових криз на рішення про зміну професійної діяльності

**Карпенко М. С.**

*магістрантка ННІ психології,  
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,  
e-mail: mariyainjoy@gmail.com*

**Анішева А. Ш.**

*кандидат психологічних наук,  
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,  
e-mail: amineta@krok.edu.ua,  
ORCID: 0000-0002-1311-0255*

З віковими кризами тісно пов'язане поняття кризи ідентичності, коли людина наново шукає своє місце в світі, свої сенси, а також роль і призначення в соціумі. Цим питанням в свій час глибоко займались Ерік Еріксон та Еріх Фром, а серед вітчизняних авторів Виготський Л. С., Зливков В. Л., Шнейдер Л.Б.

В багатьох дослідженнях кризу ідентичності пов'язують з підлітковим віком. Проте сучасний світ спричинює кризу ідентичності і у дорослих людей різного віку від 30 до 50 років та вище. Причинами цього є глобалізація, стрімкий розвиток технологій та швидка мінливість подій в житті людини, що зумовлює необхідність постійно пристосовуватись до змін та відповідно визначати заново власні пріоритети, ідентичність та можливості реалізовувати творчий та професійний потенціал в соціумі. Все це водночас спонукає до пошуку більш глибинних, сталих сенсів і орієнтирів, на які людина могла б спиратися протягом всього життя. Проте щоразу подібні кризи ідентичності спричиняють внутрішні конфлікти, коли попередні цінності, способи взаємодії з соціумом та можливості самореалізації (в тому числі і професійної) вже не діють, або не дають бажаного результату, а нові ще не сформувалися. В залежності від віку питання, через які повстають внутрішні конфлікти, змінюються, так само, як змінюється і спосіб виходу з нього. Важливим є той факт, що саме вихід на новий рівень усвідомленості спонукає людину до зміни професійної діяльності. Адже саме через професійну діяльність людина може найкращим чином впроваджувати в соціум свої цінності, реалізовувати свої вміння та навички, втілювати прагнення.

В ході дослідження було розглянуто підходи різних авторів та вчень щодо вікового розвитку та криз у житті людини, та проведено аналіз цього питання відповідно до мотивів зміни професійної діяльності. Було розглянуто наукові праці Е. Еріксона, Г. Шихі, Д. Левінсона, А. Хавігхерстена, Л. Виготського, Б. Лівехуда, Е. Фрома.

Відповідно зробленого теоретичного дослідження в таблиці 1 запропоновано вікову періодизацію та подано основні особливості кожного вікового періоду, криз, з ним пов'язаних, та глибинні питання, які ставить перед собою людина в цей час [1, 2, 3, 4].

**Таблиця 1 Зміни очікувань від професійної діяльності відповідно до віку та вікових криз**

| Період           | Криза        | Питання   | Професійний вибір   | Конфлікт  |
|------------------|--------------|---|---|---|
| 12–19 років      | 17 років     | Хто я? Чи можу себе визнати дорослим та незалежним? До яких груп можу себе віднести? Чого я хочу? | Перший вибір професійної діяльності.  | Я дорослий, маю сам робити вибір та відокремити себе від батьків                |
| 20-25 років      | 22, 24 роки  | Чи готовий я до сімейних стосунків? Які я маю мрії про своє життя?                                | Чи відповідає мій професійний вибір моїм мріям?   | Конфлікт сім'ї та роботи, конфлікт мрій з реальністю                            |
| 26-29 років      | 27 років     | Якими є мої внутрішні сенси? На що був витрачений життєвий час до сих пір?                        | Чи відповідають мої прояви себе у світі та в діяльності моїм внутрішнім сенсам?   | Конфлікт пошуку власного сенсу життя, зіткнення соціальних сенсів та внутрішніх |
| 30 до 33 років   | 33 роки      | З ким я хочу реалізувати разом свої цілі, яким чином?   | Соціальні зв'язки та реалізація в колі, де є сумісні інтереси та сенси  | Початок народження себе заново  |
| 34 до 39 років   | 36, 37 років | Хто я такий? Для чого я живу? Як я хочу взаємодіяти з собою та з соціумом?                        | Власна ідентичність, власні сенси в діяльності  | Сімейна та особистісна криза  |
| 39 до 49 років   | 40 років     | Що є насправді важливим та безсмертним? Що я маю реалізувати через себе у світ?                   | Можлива кардинальна зміна діяльності. Соціальна реалізація досвіду та навичок через призму власної ідентичності та цілісності | Криза цілісності та прощання з минулим  |
| 49-64 років      | 51, 59 років | Чи я насправді реалізував повністю, що хотів? Що я можу передати нащадкам?                        | Доосмислення та оформлення результатів своєї діяльності. Передача досвіду учням та нащадкам                                   | Криза осмислення результатів діяльності. Криза передачі досвіду                 |
| 64 роки і більше |              | Переосмислення життя у всіх сферах  | Результати життя-передати власні сенси  | Криза результатів життя   |

Змінюються життєві задачі та питання, які людина ставить перед собою. Своєю чергою, реакція та пошук відповідей на них можуть спричинити зміну професійної діяльності. Цей пошук себе як особистості через професію найбільш притаманний середньому віку. Натомість в молодому віці (до 27 років) особа досліджує свої можливості та реальність своїх мрій в професійному плані [1]. У середньому віці після кризи 27 років починається самоаналіз та переоцінка професійного вибору, що є частою причиною зміни роботи. Якщо молода людина більш схильна до змін, як до пошуку себе, то в середньому та похилому віці фахівець міняє професійну діяльність якщо вона не задовольняє новим потребам та цілям, що постають перед нею в процесі саморозвитку та самоаналізу [2]. Саме тому внутрішні кризи є можливими каталізаторами незадоволення та відповідних

змін. В залежності від тих питань, що постають перед людиною в певному віці, міняються і основні фактори, за якими здійснюється пошук нової професійної діяльності. Якщо до 27 років, наприклад, це відповідність роботи своїм уявленням та мріям про себе та свої можливості як дорослої людини, то з 27 до 40 років йдеться про дослідження своїх внутрішніх бажань та сенсів [3]. Після 40 років відбувається формування себе як професіонала та реалізація творчого потенціалу на благо соціуму, а після 50 років відбувається передача знань, результатів, досвіду наступним поколінням, при цьому міняються відповідно пріоритети в професійній діяльності та задоволеність від різного типу діяльності (наприклад викладання та передача знань у віці після 50) [2].

Питання зміни професійної діяльності постає перед людиною багато разів протягом життя і є природнім відповідно до психологічних змін, що відбуваються з людиною в тому чи іншому віці, та пошуками способів самореалізації, розвитку та втілення своїх цінностей та сенсів в соціумі.

**Ключові слова:** вікова криза, вікова періодизація, криза ідентичності, самооцінка, професійна діяльність.

#### **Список використаних джерел**

1. Sheehy G. *Passages: Predictable Crises of Adult Life* / G. Sheehy-NY: Bantam Books, 1977.-564 p.
2. Erikson E. *Identity: Youth and Crisis* / E. H. Erikson.-NY: W.W. Norton, 1995.-334 p.
3. Crain W. *Theories of Development: Concepts and Applications* / W. Crain-Pearson Education Limited, 2014.-433 p.
4. Виготський Л. С. *Психологія розвитку людини.*-Л., 2004.-185с.